

BÁNYA

(Regényrészlet)

MONOSZLÓY DEZSŐ

„A születés napja és a halál napja
eléggé különböznek
Hogy mégis éljünk?”

(V. Gotovac)

„Kérdés azonban, hogy meg lehet-e ismerni az árnyat,
ha megvilágítjuk, mert abban a pillanatban, amikor
megvilágítjuk, az árny eltűnik.”

(Svetozar Koljević)

Fekete-fehér lépcsők vezettek a bánya felé. A lépcsők csigavonalban csavarodtak, és erősen síkos volt a felületük. Ez megnehezítette az előrehaladást. Néha kettessel ugrottam át a lépcsőket, ilyenkor, mert az egyik lábam talajt keresve a levegőben kapálózott, olyan érzés fogott el, mintha önmagamba zuhannék. Közben tudtam, nem így van, lefelé haladok a fekete-fehér lépcsősoron. A feliratok és a csapóajtók is zavartak. Kórházi feliratok villantak mindenütt a szemembe. Apró vitrinekben hipermangános üvegek csilingeltek, s néhány mellékhelyiségre nagybetűkkel ki volt írva: M Ű T Ő.

Úgy látszik, a bányához egy kórházon kellett áthaladnom. Olyan volt az útnak ez a része, mintha üveg alagútban nyomultam volna előre. Arcokat is láttam, de annyira elmosódottan, hogy egyiknek sem tudtam nevet adni. Ez nem is zavart, örültem, hogy a köröttem lebegő kíváncsiság névtelenül és alakatlanul elmarad a hátam mögött. Később az út jobb oldalán fehérre meszelt hosszú fal meredezett. Eleinte teljesen közömbösnek látszott, kis idő múlva azonban úgy gondoltam, hogy ablakai is vannak, és János bácsi béresházára hasonlít. Találomra derékmagasságban megkopogtattam a falat.

— Van itt valaki?

— Itt senki se lakik — hanzzott belülről.

Ebben megnyugodtam. Hozzászóltam a falhoz, amely egyre változtatta alakját. Időnként a kertészlakot is mintázta, rezedaszőlő hajlott a lépcsők fölé, s amíg a bronzvörös levelekre bámultam, majdnem orra buktam. Aztán a konviktusi folyosóra is emlékeztetett, pedig ott mindig homály uralkodott, és most sehogy se értettem, miért van a csillogó mésznek fekete színe. Talán azért, mert már nincs messze a bánya. De hiába reménykedtem, mert újabb csapóajtók és üveg alagutak következtek. Elhatároztam, hogy számlálni fogom a lépcsőfokokat. Százig behunyam a szemem, s mikor újra kinyitom, már teljesen új tájat látok. Addigra a mindig változó és mégis egyhangú falat is elhagyom, fárasztott már, hogy jobb felé teljesen elzárta a kilátást. Kilencvennél kinyitottam a sze-

memet, és a falat kerestem. A fal valóban eltűnt, helyette drótsövények nőttek ki a földből, s úgy tetszett, mintha a fűhöz és a bokrokhoz tartoznának. Szerettem volna kiráncigálni a drótsövényeket a talajból, de csak összevéztem a kezemet. Semmi kétség, gyökeret eresztettek. Meg se tudtam őket mozdítani.

Estig már semmi sem változott. Akkor a messzeségben fényeket vettem észre. A bánya reflektorai voltak. Ahogy közelebb értem, elcsodálkoztam. A reflektorfények neonreklámokká változtak, és nagy magasságban táncoltak a fejem felett. Egy szerecsen gyerek szédületes gyorsasággal mászott fel egy színes zsiráf nyakán. Amikor felért, mindenfelé villogtak a fogai.

Bányász vagyok, ki több nálam

Csillagok helyett ezek a szavak világítottak a sötétségben. Alighogy ezt elolvastam, más felirat jelent meg. Mind gyorsabban tűntek el a betűk, már csak néhány szót tudtam nyomon követni.

Kakaókávébanán

A többi a sötétségbe olvadt. Akkor valaki hirtelen rámkialtott.

— Anti, rúgjon már bele abba a futball-labdába, nem baj, hogy le van horzsolva a térde.

Riadtan kaptam hátra a fejemet, mert azt hittem, hogy Bende kíséretet a lépcsőn, és a labdát is kerestem, de csak egy nagy vörös konty úszott a levegőben.

— Miért hívják magát Antinak, miért nem Barbarossa Frigyesnek? — dohogta a konty.

De már a konty se látszott, csak a szavak követtek, mégis úgy, mintha nemcsak hangjuk, hanem alakjuk is lenne.

Érdekes, egyedül indultam el a lépcsőn, és most egyszerre többen is kísérnek. A fénybetűk elolvashatatlanul tovább sziporkáztak. Nem tévedhetek el, a lépcsők csak egy irányba vezetnek. A cipőmre pillantottam, parányi széndarabok csikorogtak alatta. Összekuporodtam, mert váratlanul nagy robajjal csillékk rohantak el felettem. Bal felől hatalmas szénhegyek gúlája állt. Olyanok, mint a piramisok, csak kékek. A bányamestert kerestem. Az egyik szénhegy tetején ült, és a lábát lógatta.

— Miért nem pontos? — förmedt rám, amikor megálltam előtte.

Egyik kezében Rézkobak ostorát suhogtatta, a másikban bányászlámpást tartott, és a szemembe világított vele.

— Nem tudtam előbb jönni.

Megrántotta a vállát, és maga előtt tuszkolt. Amikor a bejárathoz értünk, kezembe nyomta a lámpást.

— Várjon a felvonóra!

— Egyedül megyek le? — kérdeztem kissé megszeppenve.

— Hülye kérdés, ide mindenki egyedül megy le — morogta, és nagyot csattantott az ostorával.

Vitába akartam szállni vele, de egyszerre annyi mondat jutott az eszembe, hogy nem tudtam, melyikkel kezdjem. Türelmesen ácsorogtam. Már maga az ácsorgás is ismerősnek tetszett, és ettől megszűnt a félelmem. Olyan volt, mintha nem is a bánya felvonójára várnék, hanem egyszerűen bármire, ami megtörténhet, és ebben az érzésben az is benne volt, hogy ami megtörténik, az már cseppet se lephet meg, hiszen ismerem. Legokosabb, ha a felvonót se várom meg, s elindulok gyalog. A sok lépcsómászástól már ügyis elgémberedett a lábam, így nem is éreztem, hogy megyek. A bánya kijáratí nyílásán indultam lefelé, azt az utat csak visszafele ismertem, akkor rengeteget kellett kapaszzkodni, most magától vitt a lábam. Először egy hatalmas kriptaszerű terembe jutottam. Több láda hevert a falhoz támasztva, olyanok voltak, mint a koporsók. Mindegyiknek fel

volt feszítve a teteje, az elsőn rögtön felismertem az oroszlánfejű fogantyút. A kék fényű szénfalba kapaszkodtam.

— Tutenkámen — suttogtam a láda felé.

A láda nem szólt semmit.

A másodikból hervadt virágok kandikáltak ki.

A harmadikban egy összevérzett könyv hevert.

A negyedikben egymásra rakott téglák.

Az ötödiket már meg se néztem, tudtam, hogy ott orvosságos üvegek vannak.

— Ezek a kincsei — visszhangzott a falak felől.

Rajtakapottként rezzenem össze. Minél előbb ki akartam jutni a kriptából, de négy irányból is vezetett bányafolyosó a mélybe. Azzal tisztában voltam, hogy nekem csak az egyik mutatja az irányt. De melyik? Választnom kellett, és ez újabb félelemmel töltött el. Sokszor hallottam már bányászokról, akik elhagyott vájatokba tévedtek, s ott éhen haltak. Patkánnyal se találkoztam még. Pedig a patkányok ott élnek, ahol az emberek. A bányamester figyelmeztetése is eszembe jutott. „Ide mindenki egyedül megy le.” Ez különösen hangzott. Egyszer régen már jártam a bányában, és akkor rengetegen szorongtunk a szűk felvonóban. Azóta, úgy látszik, megváltoztak a szabályok. Mindenkinek megvan a maga külön bányája, és ott a többiek nem zavarják. Ezt persze csak eleinte hittem, a vájat végén ugyanis, amelyen hason csúszva keresztülátszám, három bányásszal is találkoztam. Bendével, Sándorral és Gönczyvel. Lámpájukkal integettek, aztán eltűntek. Meglepett, hogy szóval nem is köszöntöttek, talán egy idő óta a hangos beszédet is megtiltották nekik. Az az ostor ott, a bányamester kezében, legalábbis erre utalt.

Rogyadozó ácsolatok mellett mentem tovább. Senki se jött szembe. Lehet, hogy megint eltévedtem, hatalmas széndarabok pufogtak melletttem, megigazítottam a sisakomat. Ez a mozdulat többféle gondolatot ébresztett, nem tudtam, mikor és kitől kaptam a sisakot. Aztán azon töprengtem, hogy Gajdosnak kellene kölcsönadnom, ha odaadnám neki, nem tudnák föbe lőni.

Csillék gördültek felém. Ki kellett térnem. Most vettem észre, hogy síneken haladok, és a csilléket nem tolja senki. Ahogy félreléptem, patkány szaladt át a lábam között. Megtántorodtam. Puha ragacsos tömegre zuhantam. Úgy látszik, estemben patkányfészkét nyomtam agyon. Ez undorító volt, de így legalább nem ütöttek el a mind gyakrabban szembegördülő csillék. Valaki a kezemért nyúlt, és talpra segített.

— Jöjjön — mondta —, látom, nem ismeri ki magát.

A lámpás közben kialudt, és a sötétségben nem tudtam kivenni vezetőm arcát. A hangja azonban rendkívül ismerős volt, s úgyse tehettem mást, mint hogy kövessem. Hosszú ideig nem szólunk egymáshoz, ő törte meg a csendet.

— Magának még nem lett volna szabad leereszkednie a bányába.

Szemrehányás volt a hangjában, nem tudtam, mit válaszoljak. Az ácsolatokra mutattam.

— Igen rozogák ezek az ácsolatok.

— Igaza van, bármikor leszakadhatnak.

— De hát akkor miért nem javítják meg?

— Azért, mert erre egyáltalán nincs idő. Gyorsan kell a szenet fejteni, minden csákányütésnek ki van számítva a normaperce. Maga azonban igazán fent maradhatott volna.

— Nem maradhattam fenn — jelentettem ki határozottan, de máris éreztem, hogy ez a kijelentés magyarázatot követel, és sajnáltam, hogy ilyen elhamarkodva válaszoltam.

— Miért? — A sötétben is éreztem, hogy rámnéz.

— Minden kincsesládámnak felfeszítették a tetejét.

— Azért még fent maradhatott volna. Ott is akad elég munka. Ki folytatja a fenti munkát, ha mindenki lejön ide szemet fejteni?

— Biztosan akad olyan is, aki fent marad. Én például csak azért ereszkedtem le, mert tudom, hogy Sándor és Ilona fent maradt. — Zavartan elhallgattam, ezt nem kellett volna kifecsegnem.

Úgy éreztem, hogy mindent elrontottam, s esetleg még annak is kiteszem magam, hogy vezetőm visszakerget a bányából. Ő azonban némán lépegetett melletttem, s többet nem kérdezett. Csak akkor emelte rám a lámpást, amikor a csillék elosztójához értünk. A fény az ő arcát is megvilágította. Ráncos képű vénasszony pislogott rám, első pillantásra a nyanyához hasonlított, de a szájából mintha cseresznyék lógtak volna. Aztán láttam, hogy nem cseresznyék, hanem pontosan a két első foga hiányzik.

— Zsuzsa — emeltem én is magasra a lámpásomat.

Odaugrott hozzám, és megcsípte a karomat.

Felszisszentem.

Csúnyán felnevetett.

— A halottak nem sziszegnek.

Elkomorultam, és valami régen elfelejtett harag mozdult bennem. De akkor eszembe jutottak a tücskök, és a lámpásom kanóca is váratlanul kigyulladt. Zsuzsa seppөгő hangon, fogatlan szájjal egy dalt dudorászott.

— Pintyőke kismadár

Párjától megszökött

Vigan ugrándozott

A lombos fák között.

Azon kaptam magam, hogy én is vele énekelek. Már az öregsége se hatott rám riasztóan, inkább megnyugtatót.

— Elveszlek feleségül — lóbáltam meg az újragyulladt lámpást.

— Ez fölösleges, hiszen már rég megesküdtünk.

Ettől még jobban megnyugodtam, és nekigörnyedtem az egyik csillének, hogy megtoljam.

Zsuzsa belém csimpaszkodott, és nem engedte.

— Még nem kezdődött el a műszak.

— Mikor kezdődik?

— Amikor akarjuk.

Elengedtem a csillét, s az robogva elindult. Tekintetemmel követtem. Zsuzsa észrevette aggodalmamat.

— A csillét ne féltsd. Nem megy neki semminek. Rajta marad a síneken. A sínek pedig egészen végigvezetnek... De mi lesz Ilonával?

— Ilonát nem ismerem.

— Nem?

— Ha téged elvettelek feleségül, akkor nem ismerhetem, különben is ő fent maradt, és...

— Igen... Én is sokáig vártam arra a levélre...

— Miféle levélre?

— Arra, amit annak az ismeretlen úrnak a jelenlétében ígértél, akinek felkapaszkodtam a kocsijára.

— És hazavitt?

— Haza.

— De a fogadat, látom, nem csinálták meg.

— Nem volt értelme, hiszen te úgysem írtál, meg különben is azt gondoltam, hogy nem ismernél meg, ha megcsináltatnám.

— Rögton megismertelek, ahogy a lámpa megvilágította az arcodat.

De ahogy ezt kimondtam, már hazugságot is éreztem a szavak között, Zsuzsa most úgy nézett rám, ahogy a nyanya szokott.

— Nem vagyok Zsuzsa — szípofta elváltozott hangon —, valakivel összekevertél.

— Nem keverhettelek össze senkivel.

— De igen. Irma asszonnyal kevertél össze, akinek nem mentél el a temetésére.

A tárna kék fényébe pislogtam, két vörös szempár figyelt. Ez a baba. Védekezve kaptam szemem elé a kezemet.

— Mit védekezel? — hallatszott a megizzadt szénfal felől.

Zsuzsát kerestem, de már nem volt sehol, csak a szén gőzölgött, mintha felakarna robbanni.

— Mit védekezel? — hangzott még egyszer. — Irma asszony is az életedhez tartozott.

— Tartozott . . . Tartozott . . . Tartozott . . . — visszhangzott minden irányból.

Csákányt kerestem, hogy a szén közé vágjak, hátha onnan a vinnyogó hangok közül kifejthetek valami igazságot. De nem tudtam a falhoz közelebb jutni, a dübörgő csillék elválták az utat.

Kellő távolságból dühösen kiabáltam a szénre.

— Semmi közöm Irma asszonyhoz, semmi közöm hozzá.

De aztán elszégyelltem magam. A szégyenen töprengtem, amely nem is Irma asszonyból, de belőlem következett. Irma asszony végeredményben megváltotta a szégyenemet. Bendét is. Irma asszony nem tehet róla, hogy másképp is lehetett volna, hogy ez a másképp feszül ellene vádolón. Zsuzsa lehetett volna az első, vagy akár a Tubarózsa. Tőlük azonban nem kaptam volna sem könyveket, sem diópálinkát. Metszett poharakban csillogott a pálinka, s egy csepp a csipkével borított tálcára hullt. Irma asszonynak reszketett a keze, s úgy látszott, mintha az a csepp nem is a pohárból, hanem a pirosköves gyűrűjéből csöppent volna oda. A nyaka enyhén megrázkódott, mikor a csepp végignyúlt a csipkén. Kövérkés nyaka volt, biztosan szerette, ha simogatják. Én sohase simogattam meg, féltem tőle, mindig a babája jutott az eszembe, az az ormóttan alvóbaba, amely a díszpárna előtt trónolt. Hideg sifonszag volt a szobában, s egy kis pernyeíz is. Aztán meghalt, mert rákja volt. Ez hihetetlen. Valaki, akivel mégiscsak együtt bújtam be az ágyba. Mert igaza van Bergernek, ez valóban nagy dolog, mi mégiscsak átléptünk egy árkot, együtt léptük át, még ha más-más szándékkal is. Ha most Irma asszony itt lenne a bányában, tulajdonképpen meg kellene köszönnöm, hogy az életemhez tartozott. Mit tehetett volna még értem? Hiszen amikor bevonultam katonának, örültem, hogy megszabadulok tőle, pedig ő egy karórával is megajándékozott, ettől álltak meg a virágórák, és új sötétkék ruhát csináltatott, amit összeróktam a vallásszabadságot hirdető szakács főorvossal. Irma asszony nem tehet róla, hogy így történt. Mindez az életből következett, s nem abból, hogy kigombolta az ingemet. Arról se tehet, hogy sokkal idősebb volt nálam. Ő biztosan megállította volna a naptárt, kitepte volna a leélt lapokat, amelyek elválasztották a fiatalságtól, hiszen egyszer ő is fiatal volt, kedves kis bakfis, talán szebb is, mint Tubarózsa. Ez a ráismerés izgalomba hozott. Irma asszony fiatalságán még sohase gondolkoztam. Ő nekem mindig öreg volt, reszketett a keze, és kidöntötte a diópálinkát. Különös volt rádöbbenni, hogy én nem is egy mindig öreg vénlányt, hanem egy megöregedett bakfist szorongattam. Egy kislányt, akivel csúfot űzött a naptár. Helyesebben, hogy az a kislány akkor is ott volt a karjaimban, amikor kívülről már öregnek látszott, mert az ember nem tud teljesen elfelejtezni arról, ami volt, s ha min-

den mást el is felejtethet, azt pontosan érzi, hogy egyszer ő is játszott, a libalegelőn szaladgált, és hasra esett.

A szén még mindig gőzölgött, de már nem tartottam attól, hogy felrobban. Inkább mosolygásszerű gőz lepte el a tárnát. Irma asszonyt láttam, ahogy pufók, ügyetlen lábbal futkos, pöttös labdával játszik, gyanútlanul néha nekem is oda-dobja, nem is sejtve, milyen gyorsan megöregszik, s hogy babát kell majd maga helyett az ágyára ültetnie, hogy az vigyázzon a szerelmünkre. Ha tudta volna, hogy éppen ez a baba rontott el mindent, ha nem lett volna ott, akkor talán benne keresem. Bár ez se valószínű. Egy kis kertészfiúnak annyi baja van önmagával, hogy másokban egyáltalán nem képes rejtett tulajdonságok után keresgélmi.

Annyira elfoglaltak ezek a gondolatok, hogy észre se vettem Zsuzsát, aki újra a hátam mögött állt. Csak akkor fordultam meg, amikor vállamra tette a kezét.

— Lehet, hogy összekevertelek Irma asszonnal — mondtam neki.

— És Riával, meg a többiekkel?

— Lehet, hogy azokkal is, mert te voltál az első. Helyesebben, te lehettél volna az első, a tücsökjáték, s mindazt, ami utánad következett, már akaratlanul is abba a meleg istállóba viszem vissza, ahol a tehenet megfejtéd.

— Még arra is emlékszel?

— Azt nem lehet elfelejteni.

Zsuzsa fogatlan szájjal rám nevetett. Megnyugtató mosolya volt, tudtam, hogy már nincsenek fogak mögötte, amelyek kitörhetnek, és elronthatnak mindent. A mosolyában volt valami megváltozhatatlan és végleges.

— Mikor esküdtünk meg? — kérdeztem tőle.

— Az hosszú történet.

— Nem baj, a műszak végéig elmondhatod.

— Valójában nem is olyan hosszú. Amikor hazavitt az az idegen, az apám megint be volt rúgva, s éktelen haraggal fogadott. Kitöröm azt is, ami a szádba maradt, te cafat — aztán összevissza rugdosott. De ez nem is fáj, hiszen a levedre vártam... Később sokkal nehezebb lett... Volt apámnak egy csavargó cimborája, és egyik este, ha jól emlékszem, két üveg borért eladott neki. Nem is esküdtünk meg, csak úgy éltünk. Ha részeg volt, megvert, és általában részeg volt. Ő is csak cafatnak nevezett, persze nem is tudhatta, hogy ő nyúlt először hozzám, és jobb is, hogy így volt, mert én már ott, az istállóban is neked szerettem volna adni magam, csakhogy akkor más gondjaid voltak, nem tudad, merre kell menni... Egyik éjjel aztán, amikor a csizmájával megtaposott, elhatároztam, hogy hozzád megyek feleségül. Akkor is, ha nem írsz. Akkor is, ha ez már mindig így marad. Valamit ki kellett találnom a verések ellen.

— Nem igaz!

— Miért, te másképp gondoltad?

— Nem, nem gondoltam másképp, de...

— Na látod, hát akkor így történt. Minden úgy történik, ahogy az ember magában végiggondolja.

— Tizenhat éves korában senki se lehet ilyen szörnyűségekért felelős. Tizenhat éves korukban a diákok a Forum Romanumon játszanak, és cicerók akarnak lenni.

— De aztán kijutnak az életbe, s látják, hogy abba ez is belefér.

Rémülten meredtem Zsuzsára. Az arcára tapadt szénpor sunyi kék foltokként árulkodott a szeme körül.

— Mindennap megvert?

— Nem, csak ha részeg volt. Néha ostorral is. Kocsis volt, a fiát egyébként ismerted is, oda járt az intézetbe, Bendének hívták.

— Meddig tart ez a műszak?

— Ameddig akarod.

Már irtóztam a bányától, és szerettem volna felmenni a fényre. Ilonára és Sándorra gondoltam, de Berger árnyéka elébük állt. „Mindenki ott folytatja, ahol abbahagyta.” Nem, ott nem szabad folytatni. Sándor úgyis tovább építi a kínai falat. És Ilona gyanútlanul játszik a labdával, aztán egyszerre csak megöregszik, rákot kap, vagy kitörik a foga. Egyszerűen bármi történhet vele. Zsuzsával már semmi se történhet. Lefeküdtem a sínek mellé, és elaludtam. Arra ébredtem, hogy vizes a ruhám. Körülnéztem, egy pocsolóban feküdtem.

— Reggelként itt magasabb a vízállás — dübörgött felém az egyik csille.

— Van gumicsizmája?

— Van. — Önkéntelenül válaszoltam, anélkül, hogy a lábamra néztem volna.

Már tudtam, hogy még a fogságban az az ör odakölcsonözte a csizmáját. Egy kicsit nagy, vigyázni kell, hogy ki ne lépjek belőle. A nadrágom is bő, ezt Rézkobaktól kaptam, helyesebben nem is tőle, hanem attól a raktárostól. Mindegy. Fontos, hogy a víz bele ne menjen a csizmába. Megragadtam a csákányt, és a gőzölgő falba vágtam. Felülről is víz csepegett a nyakamba, és ide-oda kellett kapkodni a sisakomat. Örültem, hogy egyre nagyobb széndarabok hullanak ki a falból. Elvégre mindenki kezdi valahol. Megszületik, s ezért még egyáltalán nem felelős. Azért se, ha nem tudja, ki volt az apja. Talán még a kincsesláda gondolatáért sem felelős. A vágyak csak azért vannak, hogy kitöltsenek egy adott sivárságot, ami tulajdonképpen a halállal, vagyis a nemléttel egyenlő. Bizonyos, hogy ez is az élcehez tartozik, de eleinte teljesen idegennek látszik. Ki kell találni a Tutenkámen jelszót, hogy valami kinyíljon. Kár, hogy Bende nem a ládához nyúlt először, s hogy falhoz csapta a madarakat. Sajnos, a történelem-órák erről nemigen vesznek tudomást. Szinte mindjárt tógába bújtatják a hősíket, és ha kacagányt visel, akkor is baj van vele, mert az ember polimorf csecsemőnek születik, s innen kellene kezdeni a magyarázatot, nem az Istennel, akit úgyse lehet megérteni. Félni talán lehet tőle, de ugyanakkor annyi más félelmetes és titokzatos dolog van, amely szintén magyarázatra szorul. Zsuzsa természetesen hazudik. Amikor leesett a cseresznyefáról, hazament, és azután nem történt semmi. Vagy ha történt is, egészen másképp történt, mint ahogy elmondta. Született négy-öt gyereke, és éppolyan kövér nyaka lett, mint Irma asszonynak. Talán még kövérebb is, mert Irma asszony virágokat árult, Zsuzsa alighanem dísznövényt.

Elhatároztam, hogy kissé körülnézek a bányában, mert ott, ahol álltam, a kifejtett szén ráhullt a sínekre, és elakasztotta a forgalmat. Egyre több csille szaladt egymásba, s attól kellett tartani, hogy teljesen eltorlaszolja az utat. Némi lelkiismeret-furdalást is éreztem, hátha rossz helyen kezdtem el a fejtést. De nem volt senki a közelben, akitől felvilágosítást kérhettem volna. Minduntalan különféle huzalokba botlottam. Nem tudtam, mire szolgálnak. Néha kidöntött táblákkal is találkozottam: **T i l o s a d o h á n y z á s ! V i g y á z z, s z a k a d é k !** De mivel a földön heverték, így vízszintes állapotban már nem volt tiltó jelentésük. Persze az ellenkezője is lehetséges. Elgömbült iránymutató nyilak is csikorgtak a talpam alatt, s ezek csak növelték a bizonytalanságérzetet. Mindenfelé mehetek, de az is lehet, hogy jobb lenne megállni. A lámpásom is ijeszten sercegett. Talán nincs már benne elég karbid. Ha kialszik, teljes sötétségben maradok. A jobb oldali bányafolyosó felől ostorsuhogás hallatszott, arra felé indultam. Már messziről megismertem a bányamestert. Vértörő arccal, dühösen közeledett.

— Mit csinált, maga szerencsétlen? — üvöltött rám, és a szemembe világított a lámpájával. — Teljesen eltorlaszolta a forgalmat.

Tudtam, hogy a csillékre gondol, de nem szóltam semmit.

Egy különös hallgatósövet vett elő a nadrágzsebéből, és a mellekre illesztette.

— Nem ivott?

— Nem.

— Lélegezzen mélyen.

— Most ne lélegezzen.

A blúzom zsebeit is végigtapogatta.

— Ide, jegyezze meg, nem szabad italt hozni. A bányában egykettőre berúg az ember. Na, jöjjön.

Engedelmesen követtem. Számátlan folyosón haladtunk át, s egyszerre csak ugyanoda érkeztünk, ahonnan elindultam. A tárnában egymás hegyén-hátán feküdtek a csillékek. A szédítő összevisszaság olyan látványt nyújtott, mintha hatalmas ócskavasraktárba léptünk volna.

— Na, látja — suhintott ostorával a csillék felé.

— Nem tudtam, hogy itt nem szabad fejteni.

— Ki mondta, hogy nem szabad? Akárhol fejthet, ahol akar.

— De hát akkor...

— Nem látja? Egymásba mentek a csillék.

Délig nem szóltunk egymáshoz, csak a szénhalmot figyeltük. Amikor dél lett — ezt onnan tudtam, hogy a bányamester elővette régimódi ezüst zseboráját, és felém villantotta lekopott számlapját —, a lapátért nyúltam.

— Ha akarja, eltakarítom ezt a kupacot.

Beleegyezően bólintott.

— Ez a kupac egyébként az életem — tettem hozzá, s megpróbáltam füttyörszíni.

— Jelentéktelen halom — állapította meg a bányamester.

— A csillék mégis megálltak.

— Azok mindig megállnak.

— Mások élete sokkal jelentősebb — igyekeztem, hogy megnyerjem a jóindulatát.

— Á, nehogy azt higgye — a szén közé rúgott. — Mindegyik itt végzi.

Később azon kaptam magam, hogy egyszerre beszélünk. Én a tatárjárást, a fogságot, a tábort emlegetem, ő meg az ostorát csattogtatja. Ijedten elhallgattam, féltem, hogy illetlenséget követek el, de ő nyugodtan tovább csattogtatta az ostorát, mintha még mindig beszélnék.

— Nem zavarja, ha hallgatok?

— Engem az se zavar, ha beszél.

— Nem nehéz azt az ostort suhogtatni?

— De, különösen délután, már nagyon fárasztó.

— Akkor miért nem hagyja abba?

Úgy nézett rám, mintha gyengeelméjű lennék.

— Minden bányamesternek van ostora, s minden bányamesternek csattogtatnia kell az ostorát.

— Természetes, hogy így van — helyeselt, mert eszembe jutott mind a két Rézkobak, a kaszárnyai és a táborbeli, aztán a foglárók és a rendőrök, s az is, amit Berger mondott róluk.

Már semmi haragot nem éreztem irántuk. Hirtelen feltörő bizalommal fordultam a bányamester felé. Úgy gondoltam, vallomással tartozom neki.

— Egyszer én is szerettem volna a hatalmat a kezembe kaparintani. Volt egy öreg kertész, Géza bácsinak hívták, annak el is magyaráztam. Bevallom, az ostorra nem gondoltam, s aztán úgy látszott, hogy ez nem is fontos, vagy legalábbis el lehet vonatkozni tőle. Tudja, amikor a kínai falat építettük, igaz,

hogy néhány tető beázott, a szakács főorvos panaszt is emelt, de akkoriban még nem értettem a koponyaékeléshez, és az egész ügy nem tartozott az elintézendő akták közé... Viszont sok angol vécét építettünk, s ez is valami, vagy nem?

A bányamester hangosan horkolt mellettem. Megráztam a vállát, de abban a pillanatban kialakult a lámpám. Láttam, hogy a bányamester lámpása is már éppen csak pislog.

— Kifogyott a karbid — kiáltottam a fülébe.

— És aztán? — motyogta félálomban.

— Sötétben nem tudok dolgozni.

— Hát akkor ne dolgozzon.

— Hány óra lehet most?

— Nem mindegy?

— Odafenn most mit csinálnak?

— Hol?

A tárna mennyezete felé mutattam.

— Ja, ott? Nem tudom.

De nekem úgy tűnt, hogy a tárna mennyezete kettéhasadt, és ki tudok kandi-kálni rajta. Bálint kitárja a konyhaajtót, és az ölébe veszi a nyanyát.

— Egyes emberek olyan jók — ráztam meg újra a bányamestert, mert ismét horkolni kezdett.

— Igen.

Agyamban fotokópiák, feljelentések és elbocsátóparancsok táncoltak. Klári fehér kombinékkal integetett felém, de aztán jött egy bokszoló, és az arcomba suhintott az öklével.

— És egyes emberek olyan gonoszok.

— Igen.

— És ez mindegy?

— Lehet, hogy mindegy, elvégre ezek is, azok is ide kerülnek.

— Akkor az se baj, hogy Zsuzsa leesett a cseresznyefáról, meg hogy Gajdost és Riát...

— Nem tudom, kikről beszél.

— De hiszen Zsuzsa itt dolgozik a bányában.

— Nem ismerem, még sose találkoztam vele.

Többet nem mertem háborgatni, mert egyre hangosabban horkolt, s minden horkantása ostorcsapásra emlékeztetett. A lámpásom közben újra világosságot árasztott. A blúzom gombjára akasztottam, s mégykézláb nekivágtam az összetorlódott csillék között.

A bányamesterrel nem lehet beszélgetni. Egy csomó dolgot nem ismer. Viszont nem tudom, honnan kellene kezdeni a magyarázatot, hogy ismétlésekbe ne bocsátkozzam. Mindenkiel így van ez. Talán Bende volt az egyetlen, aki rögtön megértette a jelszót, anélkül, hogy a kincsesláda közelebbi tulajdonságaira ki kellett volna térnem. Ha azt is hozzá kellett volna fűznöm, hogy az a láda tulajdonképpen csak azért van, mert nincs, mert éppen a valósága hiányzik, s ezt a hiányt már nem lehetett kibírni, ehhez rengeteg szóra lett volna szükség, s egy kisdíák nem is rendelkezik ekkora szókinccsel. Érdekes, Zsuzsa is megértette a tücsköket, de a többieknek már nem lehetett erről beszélni, Géza bácsinak sem, és Riának sem. Riával csak összefonódni lehetett egy valószínűtlen szédületben, aminek az öröme éppen a fonákjára fordult, arra, hogy ha igaz, hogy volt, csak azért volt, hogy elveszítsem. És még emléktáblát sem állíthattam Riának, mert Sándor nem akarta. Ha Ria nem halt meg, csak felszállt Richárddal az expresszvonatra, akkor Sándornak természetesen igaza volt. Bár még ez sem egészen biztos. Az, ami megtörtént, attól függetlenül történt, ami utána követ-

kezett. Helyesebben, a jelen örömével úgyis mindig ez történik. Valamiképpen elmúlik. Az örömök megöregszenek, és rákot kapnak. Egyszerűen nem lehet megtartani őket. Legfeljebb ha vízszintesen kifeszítünk egy zsinórt, s annak a közepéről függőlegesen lefelé lógatjuk, akkor... Nem, akkor sem tudnám megölelni Riát. Húsz év távolából nem lehet megölelni sem eleveneket, sem holtakat.

Az egyforma bányafalak lassanként magukba szippantották a szavakat. Egyenletes lépésekkel tocsogtam a vízben. Ott, ahol a sínek magasabbra kapaszkodnak, teljesen száraz talajra értem. Ilyen helyeken mindig csodálkozva megtorpantam, s körülnéztem, miért nem csorog ide a víz. Száraz szénpor ropogott a számban, és kiszáradt a nyelvem. Gyorsan továbbindultam, hogy valahol az oldalfalak körül forrásra akadjak. Már messziről hallottam a csörgedezését, hangját visszaverték a falak. Mikor megtaláltam, odatartottam a fejem, s a kristályszerű ér kék tölösréből fogaim közé spriccelt. Minden forrásnak más-más hangja volt, de mindegyik sistergett, mintha oxigénpalack csapját fordították volna el. Valahányszor így megkönnyebbültem, a falakat bámultam. Eleinte csak a színük, a fényük villant belém, de később alakokat is formáltak a hatalmas szénbálványok. Ismert tárgyakkal hasonlítottam össze a látványt, de ez is elfárasztott, és belesimultam a szavak nélküli látás varázsába. A kékes színű képek teljesen körülfogtak, időnként értük nyúltam, hogy egyiket-másikat megtapintsam, de mindig kisiklottak ujjaim közül. Egyszer már voltam itt, gondoltam, s ez a tudat mindent megmagyarázott, fölöslegessé tette, hogy aprólékosan újra számba vegyem a látottakat. A száraz és nedves talaj az időnként előbukkanó források, a falak, a sínek és a messziről dübörgő csillék egyetlen ízzé álltak össze körülöttem. Ez mind így van, és sehogy sem lehetne másképp. Némelykor úgy tetszett, hogy ez alatt az íz alatt fekszem vízszintesen, lábam a falakba nyújtom, s ott, ahol a sínek már megszakadnak, rajtam futnak tovább a csillék. A szűkebb vajatok ismételtelen felriasztottak ebből az idillből, általában későn görnyedtem össze, s a sisakom nagyot koppant az ácsolatokon. Bosszantott, hogy egyes folyosókban, pedig a szén szinte szilánkosan függött a fejem fölött, hiányoznak a gerendák. Az ilyen folyosók akármikor beomolhatnak. De az is lehet, hogy erre úgyse jár senki, hát mindegy. Az elgörbített és kidöntött táblák erre utaltak, és patkányokkal se találkoztam sehol. Aztán már síneket se láttam, csak egy sötétségbe vesző, szűkülő alagutat. Ha senki se jár itt, akkor nekem sincs semmi keresnivalóm erre felé. Az előbbi nyugalom azonnal tótágast állt bennem. Vissza kell fordulnom. De bármennyire akartam is, nem sikerült. Nem is a testem nem engedelmeskedett, hanem egyszerűen elfelvettem, hogyan kell hátraarcot csinálni. Ez neveléses. A hátraarc nem nehéz mutatvány. Gyorsan és ügyesen kell hozzákezdenem, mielőtt még teljesen be nem szorulok a falak közé. Az is lehet, hogy máris beszorultam, Rézkobak üvöltése térített magamhoz.

— Hátra arc!

Villámgyorsan megfordultam.

— Puskával tisztelegj!

Bányászubbonyomhoz szorítottam a csákányomat.

— Bal-jobb, bal!-jobb, futólépésben indulj, irány a...

Irány a... Irány a... Irány a... Lihegve dübörgtem végig az egyre távoluló folyosókon. A fejemet egyenesen előre tartottam, ez az előírás, és így könnyebb is futni. De nemcsak erről volt szó, tudtam, hogy a hátam mögött készül valami, Rézkobak felsorakoztatja a kivégzőszakaszt. Mindjárt löni fognak. Gajdosba kapaszkodtam, nehogy elmaradjon mellőlem. Ha mellettem fut, semmi se történhet. Mégis, amikor a lövések elhangzottak, befogtam a fületem. Aztán Gajdost kerestem a kezemmel, de nem volt sehol. Hogy lehet az? És nem is őt lőtték meg, hanem engem. A tenyerem csupa vér volt, éppen a csille sínparján

akartam átugrani, s megcsúsztam a síkos vason. Hármat is bukfenceztem, és elhasaltam egy tócsa közepén. Furcsa fények vágtak az arcomba. Egy óriási lámpa úszott felettem. Talán nem is emlékeztem volt ez, inkább az emlékezetért folytatott birkózás, hogy megkeressem az egyetlen szót, amelyet ki lehet mondani.

— Milyen nap van? — kérdeztem.

— Semmilyen.

Erre a szóra kinyitottam a szememet.

Egy ápolónő hajlongott felettem, később megismertem. Ria volt.

— Valami csöpög — mondtam neki, és a falakra mutattam.

— Az jó, az erőt ad.

Egy kéz villant és egy magasban lebegő üveg.

— Hol vagyok?

— A bányában.

Ettől a szótól megkönnyebbültem. Körülnéztem, és láttam az egymásra torlódott csilléket.

— Emlékszik Csang-csi meséjére? — súgta fülembe az ápolónő.

— Magát Riának hívják, ugye? — fordultam feléje.

— Igen.

— Akkor maga az, aki Richárddal beszállt az expresszvonatba.

— Igen.

— És már megbánta?

— Nem. Miért bántam volna meg? Richárdnak szép arany cigarettatárcája volt, és nagyon érdekesen tudott beszélni a monte-carlói Casinóról.

— Én azalatt rengeteg könyvet elolvastam. Lockét is.

— Az nem Locke, hanem Lok.

— Ezt mindig eltéveszttem — magyaráztam mentegetőzve —, tudja, amit az ember egyszer rosszul mond, arra különösen vigyázni akar.

— Igen, ez így szokott lenni... Tulajdonképpen ezért szálltam be Richárdal az expresszvonatba. Azt hittem, hogy később megtanulja, de nem tanulta meg.

— Azt hiszi, hogy ez minden? Én azután még sok mindenbe belefogtam, Sándorral, helyesebben Gergellyel építettük a kínai falat.

— Az micsoda?

— Ezt nem tudom így pontosan elmagyarázni, mert az ember szándékai mindig nagyobbak, mint a kívülről leírható események, és különben is, nemcsak ezt csináltam. A koponyaékelésbe is belekezdtem, csak az volt a baj, hogy egyszerre túl sok páciensem akadt, és...

— Na látja, de ez nem is érdekel. Ami utánam történt, az már nem érdekel, bizonyára magát sem érdekli, ami velem történt.

— De engem nagyon érdekel.

— Nem érdekelheti, hiszen soha többé nem találkoztunk.

Még mindig a pocolyában feküdtem, és különös volt, hogy Ria nem segít fel. Zsuzsának kellett odajönnie és a bányamesternek. A bányamester felém nyújtotta a csákányát. Belekapaszkodtam, és nagy nehezen felültem.

— Mi történt? — kérdezte.

— Megbotlottam a szénben, és eltörtem a lábam.

— Ez előfordul. A bányában minden előfordulhat. — A csillék felé bökött a csákányával. — De ezek még mindig itt vannak. Valahogy el kellene tolni innen.

A sebesülesemről több szó nem esett, így hamarosan magam is elfelejtettem. Közben Ria és a bányamester is eltűnt a közelemből, csak Zsuzsa maradt velem.

— Szeretném, ha mindig mellettem maradnál. — A kötényébe csimpszkodtam, enyhe tejszag csapott az arcomba. — Napok óta nem láttalak, egyedül maradtam ezekkel a csillékekkel.

— A bányamester nem engedi.

— De hiszen a bányamester nem is ismer — erről eszembe jutott, hogy az előbb egymás mellett álltak, és meghittent beszélgettek.

— Én sem ismerem a bányamestert.

— Ez hazugság — kiáltottam rá. — A múltkor is hazudtál, amikor Bendéről meg az ostorról fecsegtél. Semmi se történt úgy, ahogy elmondtad.

— Lehet, hogy nem úgy történt.

— Hozzámentél egy szorgalmas, szelíd emberhez, gyerekeket szültél, és disznókat hizlaltál.

— Ha ez neked így jobban tetszik, nem vitatkozom.

— Nem erről van szó, hanem az igazságról.

Óriási robaj válaszolt rá, egy nagy darab szén a csillék közé zuhant. Zsuzsa is arrafelé nézett.

— Gyere — nyúlt a kezemért —, eltoljuk a csilléket.

De a vasszerkezetek annyira egymásba gabalyodtak, hogy nehezen tudtuk szétválasztani a kapcsolokat. Aztán nagy fáradtsággal egyenként a símekre emeltük a kiugrott kocsikát. Beleizzadtam, Zsuzsa azonban könnyedén mozgott, és ez furcsa ellentétben állt fogatlan szájával meg a ráncaival. Azért bírja így a munkát, mert neki mindegy, mit csinál. Az útirányokkal sem törődik. Ez a magatartása elkedvetlenített. Arra figyelmeztetett, hogy Zsuzsának nincs világnézete, és ez elválasztja tőlem. Például nem tud latinul. Sohasem volt még a Forum Romanumon, és így nem is sejtheti azokat az összefüggéseket, amelyek az én életemet foglalkoztatták. A kétféle törökökről sem tud. Sem a nyertesekről, sem a vesztesekről. Berger, a plébános, a doki tud róluk. Na, és mit értek vele? Berger abba fáradt bele, hogy a csipkebokorból elkergesse az istent, a plébános meg abba, hogy megtalálja. A doki az esküszegéstől rokkant meg, amellyel úgyszemint lehet megváltani a világot, mert rengeteg a beteg, s a gyíkok csak nagy ritkán változnak madarakká. Az ember végül is magára marad, függetlenül attól, hogy kereste-e a nagyobb összefüggéseket, vagy pedig úgy tett, mint Zsuzsa. Végeredményben most ugyanúgy tolja az összegabalyodott csilléket, mint én. Bosszantott ez a külső egyezés, és szerettem volna Zsuzsát megzavarni, elválasztani magamtól.

— Mi volt az életben a legfontosabb? — kérdeztem tőle, s ijedten éreztem, magam is milyen nehezen tudnék erre válaszolni.

— Az, hogy éltem — mondta habozás nélkül.

— Jó, de az életnek részei is vannak, s azonfelül van haza, vallás, világnézet...

— Igen, ezekről tanultam az iskolában.

— Nem az iskoláról van szó, hanem az eszméletünkről. Mit gondolsz, miért toloom ezeket a csilléket?

— Nem tudom.

— És te miért tolod?

— Azért, mert segíteni akarok neked.

Dühösen legyintettem. Valóban, Zsuzsa sohasem volt a Forum Romanumon, de ugyanakkor egyre feloldhatatlanabb nyugtalanságot éreztem. A kérdések ellenem is feszültek, s magam se tudtam mit kezdeni velük. Ezért tovább ostoroltam Zsuzsát.

— Mást nem éreztél? Másra nem gondoltál, csak arra, hogy élsz?

— Mire lehet még másra gondolni? Ja igen, néha a halálra is gondoltam, arra, hogy ennek az egésznek egyszer vége szakad, és ez olyan hihetetlen.

— Miért lenne hihetetlen? — Kis Sándor és az egyetemi éveim jutottak az eszembe. — Ha az ember gondolkozik, egyáltalán nem hihetetlen. Akkor tudja...

— Mit tud?

Láttam, hogy szinte alázatosan várja a válaszomat, és hirtelen úgy jártam a saját gondolatommal, mint az előbb a hátraarccal, nem tudtam, hogyan kell felelni. Tátogva meredtem Zsuzsára.

— Azt tudja... Tudja, hogy vége van.

— Igen. Vége van. Ezt értem. De akkor minek gondolkozni? — lehajtotta a fejét, vállával nekifeszült a csillének, és a sínre zökkentette.

Most már szinte derűsen dolgozott. Géza bácsi is így fütyörészett. Fütyült, és nem tudta miről. Ez felhábortó. Gorombán ellöktem a csillék mellől.

— Ülj le, pihenj. Ilyen értelmetlenül, anélkül, hogy valamit is megértenél, nem akarom, hogy segíts. Úgyis elég ráncos az arcod, a fogaid is kihullottak, Bende apja ostorral vert, vagy csak a mellett a szelíd, nyámnyila ember mellett éltél, és disznókat hizlaltál. Mindegy, hogy mit csináltál, tőlem kedvedre összevissza beszélhetsz, de azt ne hazúdd, hogy ennyi az élet. Tudod, meddig kellett keresni a csipkebokrot és benne az istent, és aztán milyen sokáig kellett harcolni, hogy kikergessük onnan?

— Minek kellett keresni, ha úgyis elkergettétek?

— Azért, mert rombolni nem az építés fordítottja. A lerombolt helyén nem a semmi marad, hanem a hiány. Érted?

Tagadóan rázta a fejét.

— Nem érted, persze, hogy nem érted. Mert sohase voltál a Forum Romanumon, de én azért is elmagyarázom. Ha befogod a füled, akkor is. Az, hogy nincs isten, az most már nem azt jelenti, hogy sohase volt.

— Volt egyszer?

— Nem, nem volt, de az ember kitalálta, és ez annyi, mintha lett volna. S amikor később rájött, hogy még sincs, a helyén ott maradt az üres bokor, oda tenni kellett valamit. Mindegy, hogy mit. Bármit, ami azt a hiányt pótolhatja.

— Te megtaláltad?

— Én nem. De van, aki megtalálta. Kis Sándor és mások.

— Minek kiabálsz?

— Nem kiabálok. Kis Sándor és mások biztosan megtalálták. Mert különben honnan vennék azt az impertinens magabiztosságot, azt a... Hiszen ők is tudják, hogy az élet halállal végződik. Ők is tudják, hogy az ember csak önmagához tartozik...

Rekedt, formátlan hörgéssé vált a hangom. Úgy éreztem, mintha megdagadt volna a fejem. Semmit se tudtam megmagyarázni, és Zsuzsát is elkergettem. Mert hiába néztem a szénhalom felé, amelynek a tetején kuporgott, ott csak egy vén patkány gubbasztott a csillékre táguló vörös pupillákkal. Feléje lóbáltam a lámpásomat, hátha elugrik a fénytől. De meg se riadt. Már undorodtam a bányától. A ruhám is csupa nedvesség és ragacsosság volt a pocolyától, a széntől meg a rátapadt patkányszórtól. Odafent Sándor várja, hogy beálljak az építkezésbe, és Ilona is ezt várja tőlem. Csak persze előbb még el kellene venni feleségül. De az rengeteg papírral és ügyintézással jár, a nevemet is be kell mondani, s én nem vagyok Barbarossa Frigyes, akihez illenének a harsonák és az orgonaszó. Mégis úgy döntöttem, hogy visszamegyek, mert a végtelenség egyre irtóztatóbb volt, és legfőképpen az, hogy ha hozzá is láttam a bányamunkához, fejttem, vagy a csilléket toltam, jóformán nem is éreztem a mozdulataim sú-

lyát. Kifáradtam és megizzadtam, de nem attól, amit csináltam, hanem valami mástól. Talán magától a bánya légkörétől. Itt, ötszáz méter mélységben, bizonyára nagyobb a nyomás, lehet, hogy a szellőztetőberendezések sem működnek kifogástalanul. Ezt mindenesetre jelentenem kell, de nem tudtam, kinek. A csillékkal telezsúfolt tárnát már messzire magam mögött hagytam, valamelyik ismerősnek tetsző bányafolyosón baktattam. Az út fölfelé vezetett, és ez azt jelentette, hogy kifelé tartok a bányából. Feliratokkal is találkoztam. Az egyik táblán ez állt.

Errefelé nincsen út!

Ezen az ellentmondáson elmosolyodtam. Hiszen éppen rajta lépegettem. Még egyszer el akartam olvasni a szavakat, de trappoló hangokra lettem figyelmes. Egyre erősödött a moraj. Védekezően hátrafordultam. Az általános zúgásból most már emberi hangokat is ki tudtam venni. Valaki eltorzult hangon ordított:

— Meg akart szökni.

— Fogják meg!

Ez többször is megismétlődött. Ki kell jutnom a bányából. Minden erőmet összeszedve szaladtam, de a tömeg (mert egyre többen kergettek) és köztem egyre csökkent a távolság.

Úgy gondoltam legjobb, ha megadom magam. Hiszen úgymint utolérnek. Egyéb-ként is löszeres ládák sorakoztak előttem, s ezeket nem tudtam volna kikerülni. Ahogy felemeltem a kezem, üldözőim minden oldalról megragadtak. Valamennyien idegenek voltak, én mégis ismertem őket, de arra nem volt időm, hogy a nevüket sorjában tudatosítsam. Így továbbra is meghatározhatatlanok és sejtelmesek maradtak.

— Maga meg akart szökni — támadt rám az egyik ismeretlen nagyon is ismerős hangon.

A sor végén a bányamester hadonászott, s bár láttam, hogy az előttem álló beszél, mégis úgy tetszett, hogy a bányamesterhez tartozik a hangja.

— Nem akartam megszökni, csak itt nagyon rossz a szellőztetés, és a ruhám is már egészen összepiszkolódott.

— Ezen könnyű segíteni — állapították meg többen is egyszerre. Egy oxigén-palaackot kell a tárnába gurítani, és ki kell nyitni a csapját. Ami pedig a ruhákat illeti, van itt egy öltözőnk, s ha van jegye, a ruhatárosnőnkől tetszés szerinti nagyságban sötétkék ünneplő ruhát kaphat.

— Hogy hívják a ruhatárosnőt?

— Irma asszonynak.

— Irma asszony meghalt rákban, és nem szeretem a sötétkék ünneplő ruhákat.

— Szóval, mégiscsak meg akart szökni.

Minden oldalról bányászlámpák fénye világított a szemembe. Az erős fénynek ottlommész-szaga volt, megeredt tőle a könnyem.

— Mit akarnak tulajdonképpen, hiszen már mindent elmondtam.

— Semmit se mondott el, a levelekről még nem is tett említést.

— Miféle levelekről?

— Azokról, amiket a régi újságok közé dugott.

— Azokról nem beszélhetek, hiszen azokat meg se találták.

Az egyik ismeretlen, akinek erősen szétlapított orra volt, hangosan elröhögte magát.

— Még hogy nem találtuk meg! Igen vicces fiú maga — és a feje felett meglóbálta a leveleket. — Itt van a markomban valamennyi! — Fogcsikorgatva papírgombócot gyúrt belőlük, és az arcomba dobta.

— Szédülök — mondtam —, hagyjanak békén, ha akarják, önként visszamegyek a tárnába, és rendbe rakom a csilléket.

— Még hogy önként — ordította valaki. — Maga visszamegy a tárnába, mert ez a rendelkezés. Ha azt tehetné, amit akar, akkor akár az ablakon is kiugorhatna.

— Merrefelé vannak az ablakok? — kérdeztem.

— Itt mincsenek ablakok — felelték kórusban —, ha lennének, kiugorhatna rajtuk.

Osszeszorítottam a fogamat, és elhatároztam, hogy többet nem válaszolok. De akkor a bokszolóképű odajött hozzám, szétfeszítette az állkapcsomat, és az oxigénpalack gumitömítőjét a számba nyomta. Sístergő hangok és valami hűvöség áradt szét bennem. Ez az érzés annyira a hatalmába kerített, hogy az idegenek jelenlétéről is megfeledkeztem. Még mindent rendbe lehet hozni — gondoltam. A Forum Romanumon maradok, és nem szököm meg Zsuzsával.

— Azt nem lehet — zúgott a szénfal rései közül —, mert már mindenki leérettségizett.

— Ez igaz, én is leérettségiztem.

De ezzel a kijelentéssel inkább csak megnyugtatni akartam magamat, mert egyáltalán nem hangzott valószínűnek. Padokkal telt meg a tárna, és láttam az érettségibiztos lilás-vörös arcát, az egykori osztálytársaim a padokban ültek, és Bende tintás papírgalacsinokat dobált.

— Már megint nem tud semmit — dobolt a vonalzójával az osztályfőnököm. — Bendét átengedem, mert ő jelesre készült, de magát nem engedhetem át.

Szerettem volna tiltakozni, hogy az egész dolog félreértésen alapszik, és hogy én sokkal később érettségiztem, különben nem mehettem volna főiskolára. De beláttam, hogy ezzel hiába rukkolnék elő, a későbbi történelekről ebben az osztályban senki se tud, s hogy meg kell szöknöm Zsuzsával, nehogy még szégyenletesebb dolgokba keveredjem.

A számtantanárom hangja azonban a padhoz béklyózott.

— Magaviseletből is megbuktatom.

Az egész tanári kar fejcsóválva nézett felém.

— És természetrajzból is.

Most már megmakacsoltam magam, és a katedra elé léptem.

— A természetrajz nem is érettségi tantárgy.

— Annál inkább megbuktatom — jelentette ki az osztályfőnököm —, mert maga nincs tisztában a tücskökkel és a bogarakkal. Azt fejtegette a múlt órán, hogy a barna tücsök feketévé változik. És a történelemmel hogy állunk? — fordult a mellette ülő tanárhoz.

A történelemtanár sokáig keresgélt a noteszában, közben a noteszt egészen a homlokáig emelte, mert erősen rövidlátó volt.

— Kétszer is beszekundázott — csapta a katedrához a noteszát. — Képzeld el, még azt se tudta, kik nyerték meg a nándorfehérvári ütközetet.

A tanári kar a számárfüles noteszra bámult, most már a fejüket se csóválták, annyira meg voltak lepődve.

— Természetesen semmi bizonyosat nem lehet állítani a történelemről — feleltem vissza. — Egy esemény, amelyben többen szerepelnek, eltorzul, ha csak egyetlen szemtanú beszél róla. És egyáltalán a történelemnek mincsenek is szemtanúi. Mindenki csak arról tesz említést, ami már megtörtént. Nem magáról a történésről, amelynek a részese.

— Látják, milyen arcátlan? — mutogatott rám a hittantanárom. — Most már csak a pedellust kell megkérdezni, hogy egyetért-e a döntésünkkel.

A pedellust eddig nem is vettem észre. Az utolsó padban ült, maszatos szájkál-

lát dörzsölgette. Rögtön ráismertem, Berger volt. Ettől megkönnyebbültem. Berger most biztosan védelmébe vesz. Vártam, hogy feláll, de ülve maradt. A tanári kar azonban felemelkedett, és állva hallgatta a pedellust.

— Teljesen egyetértek a tanári kar döntésével — kezdte Berger —, a jelölt úr ugyanis valóban semmiből sem készült. Itt a bányában teljesen nevetséges dolog tücskökön-bogarakon meg a nándorfehérvári ütközeten töprengeni. Itt, ahol az ember már tudja, hogy minden élet halállal végződik, egyedül a szenvedésen és a saját gonoszságunkon illik tűnődni.

— Kitűnő — állapították meg a tanárok egyhangúlag —, a pedellus úr kitűnően leérettségizett.

— Erre semmi szükségem sincs — tiltakozott Berger, és tovább simogatta a szakállát —, különben sem rólam, hanem a jelölt úrról döntenek. Megbuktatják vagy átengedik, ez természetesen mindegy. Ő azonban ezt még nem tudja, s ezért nem tud belenyugodni a bármilyen előjelű határozatba. Olyasféle körülményes jelzőkkel választja el egymástól a fogalmakat, mint igazság és igazságtalanság.

— Ez valóban nevetséges és tudománytalan — piszkálta az orrát a matematikatanárunk.

— Igen — jelentette ki Berger —, de többet már nem vagyok hajlandó az expozémhoz fűzni.

— Még a csipkebokorról is beszélhetne — unszolta a hittantanárom.

— Nem, arról inkább nem beszélek, ugyanis a csipkebokorral baj van. Kigyulladt. Először nemigen törődtem vele, mert azt hittem, hogy az isten ül benne, annak úgysem ártanak a lángok, de amikor széthajtottam az ágakat, láttam, hogy én ülök a lángok közepén. Természetesen, de ezt, azt hiszem, fölösleges megjegyezni, a jelölt úr is ott ült.

— Megértette a döntésünket? — ültette az orrára a cvikkerét az érettségi biztos, és tüntetőn hátrat fordított nekem.

— Nem értettem meg semmit. A szegénységről, a hatalomról és a vallásszabadságról nem kaptam semmi felvilágosítást. És egyáltalán az élet értelméről sem.

A tanárok csodálkozva néztek rám, és közbe akartak szólni. Nem engedtem időt nekik.

— Nemcsak én, János bácsi, Géza bácsi, a szakács főorvos sem értett meg semmit, sőt az anyám se. De nemcsak erről van szó — hirtelen Kis Sándor jutott az eszembe. — És mi van Kis Sándorral? Ő mit szólna ehhez az egészhez?

Észrevettem, hogy valamennyien zavarba jöttek, és riadtan suttogtak egymás közt. Az egyik tanár felemelte az ujját.

— Kis Sándor nem tartozik ide. Mi csak a bánya területéről beszélhetünk.

— Ezek szerint Kis Sándor nem is létezik? — vettem ellen.

— Ezt nem állítottam — jelentette ki nagy zavarban a jelentkező tanár —, ugyanis vannak bizonyos összefüggések, amelyek Kis Sándor létezésére utalnak.

— Nevezetesen? — ráncolta homlokát az érettségi biztos.

— Hát bizonyos szolgáltatások a bányában. A világosságot, a karbidot és a szellőztetőberendezéseket felülről kapjuk. Kétségtelen, hogy ezek nem szellemi, hanem pusztán technikai kellékek, így ezeknek a kezelését olyanra kellett bízni, aki nem tartozik a bányához. Így esett a választás Kis Sándorra.

— S az a szén, amit mi fejtünk, az már nem kerül a felszínre? — kérdeztem, mert már csak ez nyugtalanított.

— Sajnos, a síneket még nem tudtuk egészen kiépíteni. Majdnem a felszínig vezetnek, de ott megszakadnak.

Most már mindenki sajnálta, hogy ez a kérdés is szóba került. Berger a kör-

mét piszkálta, és nem vett tudomást a katedráról. Én is megpróbáltam Bergert utánozni, és ezzel a mozdulattal egyenesen egy sötét alagútba kerültem. Ebben az alagútban már sem az arcokat, sem az alakokat nem tudtam megkülönböztetni egymástól. A sötétséget csak némi szürkesség szakította meg, és ez a szürkesség árnyakra és felszakadozó felhőkre egyaránt hasonlított. Ha lett volna óráim, kiszámíthattam volna, meddig tartózkodtam az alagútban. De ahogy oda-kerültem, az időérzékeim is megszűnt. Az alagút végtelenségéről érzett feltételezésem fölöslegessé tette, hogy a bennem megtett utat szakaszokra osszam. Különben a bányában tartózkodásom óta ez volt a legkellemesebb időszak, de erre is csak később jöttem rá, amikor a bányamester lámpájába botlottam.

— Már három hete keressük — dohogott a bányamester.

— Nekem úgy tűnt, mintha csak az előbb találkoztunk volna.

— Ez az injekciótól van — magyarázta —, a bányászökevényeknek injekciót adunk.

— Nem akartam megszökni.

— Jó, rendben van, erről most nem vitatkozom. — A madrágzebeiből ismét előkötötte azt a furcsa hallgatókészüléket, és a melléhez szorította.

— Lélegezzen... Most ne lélegezzen.

Engem legfőképpen az bosszantott, hogy a sötét alagútnak vége szakadt, ismét kérdésekre kell figyelmem, s válaszokon törhetem a fejemet.

A bányamester sokáig vizsgálta, közben hümmögött és füttyörészett.

— Maga itt a bányában rosszul érzi magát, igaz?

— Ha így lenne, lehetne-e változtatni rajta?

— Nem. Egyelőre semmit se tehetünk. Bár voltak olyan javaslatok is, hogy ilyen esetben...

— Hogy ilyen esetben?

— Elfelejtettem már a javaslat szövegét.

— Rosszul teszi, ha valamit el akar hallgatni előttem — méltatlankodtam. — Én mindent őszintén elmondok magának.

— Csakhogy én semmire se vagyok kíváncsi, hiszen úgymint mindent tudok. — Megtapogatta a kabátzebejét. — Látja, itt van a látélete, abban minden gondosan le van írva.

— A Napóleon-film is benne van?

— Miféle film?

— Egy keskeny némafilm. Az iskolában vetítették. A feliratokat rém nehezen lehetett elolvasni, pedig minden képsor előtt voltak feliratok, és ez nagyon megnehezítette a tájékozódást. De egy jelenetre pontosan emlékszem. A kadétiskolában Napóleon párnaharcot vív a többi növendékkel. A párnák kiszakadnak, és a toll csak úgy repül a levegőben.

— És?

— Bent van a látéletben?

— Nincs. De mi szükség van erre?

— Ha az ember negyven évig él, vagy meddig (mert nem voltam benne egészen biztos, hogy pillanatnyilag hány éves vagyok, a bányában töltött idő összeszavart), s abból a sok eseményből, ami vele történt, egyedül ez a pár méter filmszalag jut az eszébe, akkor ennek van valami jelentősége. Még arra is emlékszem, hogy az egyik toll csak úgy magában lebegett a hálószobában.

— És máskor is gondolt erre a filmre?

— Soha. Csak most először. De talán éppen az az érdekes, hogy csak ebben a helyzetben, ahogy itt szemben állunk egymással, látom a repülő párnákat, a kiszakadt huzatot, a sok fehérséget, pedig itt mindenütt szén van.

— Kár így elaprózni magát, fontosabb dolgokkal is törődhetne.

— Minek? Éppen az előbb közölték velem, hogy a sínek nem érnek el egészen a felszínig, s így a kibányászott szén tulajdonképpen megreked.

— Hol reked meg?

— Ezt nem mondták. A megszakadt síneken van a hangsúly.

— És ki állította ezt?

— Az érettségibiztos vagy valamelyik tanár. Már nem tudom biztosan, ugyanis az előbb érettségiztettek, és a pedellus is ott volt.

— Mit bolondít engem? — nézett rám dühösen a bányamester. — Azt hiszi, lóvá tehet ilyen számárságokkal?

— Akárkitől megkérdezheti.

— Mit kérdezek meg? Először is tudom, hogy maga már rég leérettségizett, másodszer, mit keres egy pedellus egy érettségin?

Az érvelése annyira világos volt, hogy egyet kellett értenem vele, de ennek az egyetértésemnek nem akartam hangot adni, a tanári kar kérdései még egyre foglalkoztattak.

— Csakhogy az a pedellus nem volt közönséges iskolaszolga, Bergernek hívták.

— Mindegy, hogyan hívnak egy pedellust. Ha Herkópáternek hívják, akkor se vehet részt egy érettségin.

— Igaza van — egyeztem bele —, s valójában hálás is vagyok ezért a felvilágosításért. Ilyenformán az érettségi egészen másképpen végződött.

— Ki mondta, hogy másképpen végződött?

— Ön mondta, hogy Berger nem volt ott.

— Én csak az iskolaszolgáról beszéltem, s ha Berger, vagy minek is hívják, nem iskolaszolga, akkor egészen nyugodtan ott lehetett.

— Ha megengedi, lesöpröm a törmelékeket a sínekről, hogy jobban guruljanak a kerekek.

— Helyes. A seprő a hetes folyosó hármaskörében van, könnyen megtalálja.

Először a hetes folyosót kerestem, de sehol sem voltak kiírva számok. Előtte legalább húsz folyosó sötétlett, s nem tudtam, honnan kezdem a számolást, balról, vagy jobbról. A dugóhúzó-konvenció szerint bal felé tekeredik a mozgás, de ez most nagyon önkényesnek látszott, s ezért jobb felől kezdtem a keresést. Csak miután ez a folyosó zsákutcában végződött, tapogatóztam a másik oldalon, itt viszont ugyanabba a folyosóba jutottam, ahol a lószlerládák voltak felállítva. Kénytelen voltam a bányamesterhez fordulni eligazításért.

— Középről számítva a harmadik. Az a hetedik folyosó. Hát nem egyszerű? — nézett rám.

— Miért éppen az a hetedik?

— S miért keressünk más számolási rendszert? Akárhonnan kezdjük is, a kiindulópont mindig csak hipotézis.

— Ez igaz, de bizonyos megszokásokhoz mégiscsak ragaszkodik az ember. Bár ha innen a sínek úgysem érnek el a felszínig, akkor mindegy.

— Ki mondta, hogy nem érnek el a sínek?

Közben megtaláltuk a seprőt, és a kezembe nyomta.

— Az előbb, amikor én említettem, akkor ön kétségbe vonta.

— Az lehet, de csak azért, mert nagyon is egyetértettem az állításával. Jegyezze meg, leginkább a saját meggyőződésünk ellen kell harcolni. Ha mindjárt azt fogadjuk el helyesnek, amire gondolunk, az ellenkező felismerést már ki is zártuk a tudatunkból. Képzelve el, milyen egyszerű volna elhinni, hogy a sínek nem érnek el a felszínre. Akárcsak azt, hogy elérnek. De ha az ember az egyik és a másik lehetőséget is feltételezi, érdekes mozgásban marad a megoldás.

— És akkor a remény áll pontosan a középben. Ugye?

— A remény? Lehetséges. Amióra a hittel úgy pórul jártunk az üres csipkebokor előtt, azt hiszem, ezt a felsülést csak a reménnyel lehet helyettesíteni. A hit mindig egy helyben áll, de a remény több lehetőség között mozog. Én, látja, abban reménykedem, hogy nem érnek fel egészen a sínek, s így felülről már nem lehet befolyásolni az én beosztásomat. Maga nyilván az ellenkezőjében reménykedik, a reménye mégis valahogy összeköt minket. A hit, az elválasztana. Ha hinnék ugyanis a magam lehetőségében, a maga létezését dogmatikusan ki-zárnám. A remény azonban két oldalról mozgatható. Annál erősebb, minél messzebb esnek egymástól a sarkok.

Nagy lendülettel fogtam hozzá a sepréshez.

A bányamester a pulzusomat tapogatta.

— Lassabban dolgozzon — parancsolt rám.

Úgy tettem, mintha hallgatnék rá, de alig ment el, újra az előbbi hévvel folytattam. Szerettem volna a remény gondolatát megosztani másokkal, elsősorban Zsuzsával. Zsuzsa azonban sokáig nem is figyelt rám, egyre a „Pintyőke kis-madár” kezdetű dalt énekelt.

— Nézd, Zsuzsa, arról a cseresznyefáról akarok mondani valamit neked.

Rögtön abbahagyta a dalolást.

— Valamikor azt hittem, hogy ellentétben áll az én reményeimmel, helyesebben a tieiddel. És most rájöttem, hogy mindkettőnk reményéből nőtt ki az a cseresznyefa. Ha nem nő ki, akkor én nem találom meg a kastély felé vezető utat, ahol a grófnének úgyse mutathattalak volna be, még az anyámnak se, mert ő nem is volt grófné, és éppen bevásárolni ment a szomszédék kocsisával. Ha nem nő ki az a cseresznyefa, akkor meg kellett volna állni az út közepén, és bevallani mindent, még azt is, hogy nem is akarok továbbmenni veled, mert egyszerűen nincs hová menni. Így azonban megkíméltelek ettől a vallomástól, és akármilyen véresek is voltak azok a cseresznyék, te elhitted, hogy nekem fejtet meg a tehenet, s hogy még máskor is megfejtetted volna, ha nem török le az az ág.

— Ebből egy szót sem értek — rázta meg a fejét Zsuzsa.

— Mindig nehézfejű voltál — legyintettem felé a lámpásommal.

— Igen. Mindig nehézfejű voltam. Éppen ezért szeretném, ha még egyszer elmagyaráznád.

Ez az alázatossága rögtön lehűtött. Úgy éreztem, hogy egymás mögött lépegetünk libasorban az ösvényen. Megrémültem a szomorúságától, de a cseresznyékkel kapcsolatban már nem tudtam semmi magyarázattal szolgálni.

— Nézd, próbáljuk meg egy másik példán. Amikor már nem ismertük egymást, én hozzáláttam, hogy felépítsem a kínai falat. Először azt hittem, hogy csak az én reményem fér a falak közé, meg azoké, akik együtt építenek velem. Aztán rájöttem, hogy nem így van. Persze már akkor rájöhettem volna, amikor a szakács főorvos panaszt emelt, hogy nála beázik a tető. De akkor még azt hittem, hogy csak azt akarja, hogy megcsináljuk.

— És nem azt akarta?

— Lehet, hogy ezt is akarta, de az ellenkezőjét is. Hogy a mi építkezésünk közben minél több tető ázzék be, s ne maradjon egyedül a reményével. Egyszóval, az én ellenkező reményemből táplálkozott az ő reménye is. Érted?

— Lehet, hogy értem. Mindenki másban reménykedik, ezt akarod mondani.

— Talán ezt is. De ami még fontosabb, hogy ez semmit sem vesz el a reményből. A remény megmarad egésznek. Csakhogy mi eddig mindig a remény egyik felével érveltünk, azzal, ami beteljesült. Ezért éreztük csónkának. Ezért kevertük össze a hittel. Pedig ez durva tévedés volt. A hit, az hívőket és hitet-

leneket ismer. De a reményen belül csak reménykedők vannak. És ezek valahol egymáshoz hasonlítanak.

Közben több kilométernyi sít tiszttára söpörtem. Ez a tény fokozta türelmemet Zsuzsa iránt. A sínek tisztasága a legfontosabb. Ha nagyobb zökkenők nélkül közlekedhetnek a csillék, valameddig csak eljutunk. Talán a bányamester reményéig, s talán az enyéimig is. Lehet, hogy nem is a sínek folytonosságával van baj, és hogy az egész remény teljesen körbe fut, csak mi más-más körszeletnél, más-más sítarabnál állunk meg. Alapjában véve át is haladunk egymás reményein. Még az ellentett reményeknek is részesei vagyunk. A cseresznyefa nekem ahhoz a reményhez kellett, hogy egyedül kereshessem az utat. Mert a kertészetben csak egyetlen kertészegéd számára volt szabad hely, Zsuzsával Géza bácsi nem tudott volna mit kezdeni. Zsuzsának is lehetőséget adott azonban az a cseresznyefa, hogy egészen biztosan együtt találtuk volna meg az utat, együtt kertészkedhettünk volna, ha nem törik le az ág, és nem törik ki a foga. Tündérrózsza rosszasága is az én jóságomból következett, mert mind a ketten a saját tulajdonságunkra építettük a reményünket, az egyik csak a másikat táplálta, s amikor ott a mólón a nádas felé vezetett, és azt kérdezte tőlem a nád-rádjára mutatva: „Akarod, hogy megmutassam?”, bizonyos, hogy egy heves reményből táplálkozott, mely az én reményemtől sem volt idegen, csak akkor még nem értettem a remények körforgását, s azért ömlött rajtam végig a szégyen, ahelyett, hogy örültem volna neki. És amikor ugyanazon a mólón a ficsúr hadnaggal láttam, akkor se tudtam részese lenni a reményének, amelyben biztosan ott voltam megint én is, mert valamilyen módon az én síneimen is át kellett lépnie, tovább kellett tolnia a saját csilléjét, de ezt én nem értettem akkor, és elszaladtam. Most arra gondoltam, mi történt volna, ha nem szaladok el akkor, hanem ott maradok. Helyesebben, ha tapintatosan megvárom azt a pillanatot, amikor már nem hozhatom zavarba őket, és beismerem, hogy én az ő reményeiknek is részese vagyok. Ha így döntöttek, nem tehetek egyebet, mint hogy megértsem őket.

Még kiegészítésre szorult ez a gondolatsor, de Zsuzsa megzavart. Odajött hozzám, kivette a kezemből a seprűt, s vizes borogatást rakott a fejemre. Ahogy egészen közel hajolt hozzám, annyira a nyanya arcára hasonlított, hogy nem tudtam többé elaltni a gyanakvásomat.

— Neked, ugye, nyolc gyereked van?

— Igen.

— És az egyiknek mandulagyulladás van. — Nem is vártam, hogy válaszoljon. — A másik fiadból pedig alighanem Rézkobak lesz.

— Ezt honnan tudod?

— Mert nyávoztatja a kismacskákat, rálép a farkukra.

— Ezt nem rosszaságból teszi, még kicsi.

— Dehogyan kicsi, már tizenhat éves, maga meg csak babusgatja, és Bálint előtt is elkendőzi a dolgokat. Bálint pedig jó ember, és nem igaz, hogy ostorral veri magát. Épp ellenkezőleg, az ölébe ülteti, más igazán nem tenné, egy ilyen fogatlan vénasszonnyal, aki csak szipog, és Rézkobakokat nevel.

— A szeretet nem úgy tervez, ahogy a te grafikonjaid. De miért magázol engem?

Megigazítottam a borogatást a homlokomon, mert a szemembe csúszott. Akkor láttam, hogy ismét Zsuzsa áll előttem, és a seprűmet tartja a kezében.

— Inkább fejezzük be a söprést, mert a hét végéig a négyes folyosó ácsolatait is meg kell igazítani — mondta minden átmenet nélkül.

— Minek megigazítani, hiszen az se rozogább, mint a többi.

— Csak. Elvégre mindegy, hogy mit csinálunk.

— Mindegy?

Lehorgasztotta a fejét.

— Nem, nem mindegy. Tücsköt már nem játszhatunk, azóta a tücskök megváltoztatták a színüket, mind feketék lettek, és most már nem lenne érdekes a játék.

— Ez azért van, mert te csak a testükre gondolsz. Azt hiszed, a játék csak addig tart, amíg nem változtatják meg a színüket. És amikor mind egyforma feketék lesznek a tücskök, akkor mindenki kiábrándul a játékból. Pedig egyforma feketeség nincs. Egyszerre csak elővillan egy kis celluloid szalag, és Napóleon fehér párnákat hajigál a sötétségbe.

— Milyen szépen tudsz mesélni.

— Nem mesélek.

— De mesélsz. Egészen úgy hangzik, mintha Vitéz János mondaná.

— Nem ismertem Vitéz Jánost.

— Dehogyan. A bábszínházban ő volt a főszereplő. A végén mindig ő tett igazságot.

— Sohase voltam bábszínházban. — (Különös, hogy még nyilvánosházban sem voltam, mert azokat bezárták, még mielőtt megnézhettem volna) — Milyen egy bábszínház? — fordultam Zsuzsához.

— Tudod, ott csupa izgalmas dolog történik. Először bejönnek a rosszak, a vasorrú báb, a sárkány, meg a hamis róka, de aztán amikor már nagyon sokat járatják a szájukat, megjelenik Vitéz János, és elagyabugyalja őket.

— És?

— És aztán vége. Minden jól végződik.

— És azok is örülnek, akik a vasorrú báb, róka meg a sárkány pártját fogták?

— Olyan nincs. Mindenki Vitéz Jánosért izgul.

— Az intézetben erről nem beszéltél.

— Többször is beszéltem róla, de te mindig leintettél, hogy szamárság. Hát nem emlékszel, az álmoskönyvvel is így jártam.

— Álmoskönyved is volt?

— Csak az volt. Más könyv nem is volt a háznál. Kár, hogy néhány oldala hiányzott.

— És lehetett belőle álmokat fejteni?

— Persze. Egyiket-másikat most is tudom. Tintával álmodni kellemetlenség. Repülőgépen utazni hűtlenség. Fal — álnokság ellen védelem. Az álmoskönyvben az is benne volt, hogy mikor esik az eső.

— Itt a bányában már nem érdekes.

— Itt nem, de odafenn. Ha légy száll a marhára, vagy ha porban hentereg a számár, ha pipál a hegytető, alacsonyan repülnek a fecskék, ha tisztálkodik a macska, akkor eső lesz.

— Te ilyesmikkel törődöttél?

— Igen. A mezei emberek ilyesmikkel törődnek.

— Igazad van. Géza bácsi is tudott időt jósolni. De ő nem az álmoskönyvből, hanem a természetből.

— A macska, a számár, a légy és a hegy is ott él.

Ha nem szakad le a cseresznyefa ága, én is a természetet figyelhettem volna Zsuzsával, és néha elmentünk volna bábszínházba. Ehelyett azonban főmérnök és koponyaékelő lett belőlem, de még annyit sem tudok a saját pályámról elmondani, mint Zsuzsa az álmoskönyvről.

— Tapsoltál Vitéz Jánosnak? — kanyarodtam vissza a bábszínházhoz, mert zavart már a csend, amely hirtelen körülvett.

— Vörösre tapsoltam a tenyeremet — lelkesedett Zsuzsa. — Tapsolni nagyszerű dolog, persze csak olyankor, ha mindenki tapsol, egyedül tapsolni szégyen.

— Miért?

— Tapsoltál már egyedül?

— Igen, egyszer a törököknek.

— Hát akkor tudod. Az ember gyanútlanul összeüti a tenyerét, ez még az örömhöz tartozik. De azonnal nyálkás csend veszi körül, a többiek már gyanakodva vagy röhögve figyelnek. Tapsolni csak akkor szabad, ha mások is tapsolnak, de ilyenkor gyönyörűség.

— Úgy látszik, mindennel így van... A végén mégis olyan egyedül maradunk, és nem is szoktattuk magunkat hozzá.

— Itt a bányában tapsolhatsz egyedül is.

— Kinek, a szénnek?

— Nem, a bábszínház-előadásnak. Minden szombaton van, ha akarod, szereks jegyet.

Zsuzsára bíztam a jegyvásárlást. De mindig valami közbejött. Ahányszor a bábszínház közelébe értem, csak egy cintányércsattanást hallottam.

— Vége az előadásnak — dugta ki a függönyök mögül a fejét egy parányi bohóc. Ha nem lett volna olyan cifrán felöltözötve, Irma asszony alvóbabájának néztem volna.

Bosszantott, hogy sohase tudok pontos lenni, pedig a legkülönfélébb időkben próbálkoztam. Volt úgy, hogy már hajnalban megkopogtattam a bábszínház behorpadt pléhredőnyét.

— Ez még a bakszakáll meg a katángkóró ideje. Alhatunk egy sort — dörögött a redőny mögül Géza bácsi hangja.

— Hát mikor kezdődik tulajdonképpen az előadás? — fakadtam ki, amikor már végleg belefáradtam az összevissza szaladgálásba.

— Nyolckor nyit a madársóska, kilenckor a mályva, tízkor a nőszírom, délután a muskátlik, az estikék és a mécsvirágok virágoznak, az előadás kezdetéről azonban nincs tudomásom.

Dühösen a bábszínház kapujába rúgtam, de erre a zörrenésre csak a bányamester került elő.

— Mi baj van? — emelte rám a lámpását.

— Nem akarnak játszani.

— Ilyenkor éjszaka sohase játszanak.

— De hajnalban is hiába próbálkozom. — Akkor vettem észre, hogy a bányamester arca teljesen megváltozott, sőt, hogy nem is az a bányamester, akit én ismerek.

— Több bányamester is teljesít itt szolgálatot?

— Nem. Mindig csak egy.

— Magával még sohase találkoztam. A régi bányamestert leváltották?

— Igen.

— Akkor mégse szakadnak meg azok a sínek.

— Miféle sínekről beszél?

— Amelyek kivezetnek a bányából.

Válasz helyett az új bányamester is elővette a hallgatókészülékét, és a mellemhez illesztette.

— Lélegezzen.

— Maga is ugyanolyan, mint az előbbi bányamester volt. Az is ezt csinálta. És Zsuzsa hol van?

— Az ápolónőre gondol?

— Arra a Zsuzsára gondolok, aki a nyanyára hasonlít.

— Nem ismerem a nyanyát.

— Egy öregasszony, akinek hiányzanak a fogai.

— Ilyen sok van.

Beláttam, hogy az új bányamesterrel még annyira se boldogulok, mint az elődjével. Ugyanakkor azonban abban reménykedtem, hogy ő nem hordja zsebében a látéletet, és így könnyebben megtéveszthetem.

— Maga mindent tud rólam — kezdtem, hogy valamilyen módon lépre csaljam.

— Honnan tudnék mindent magáról? Be kell vallanom, hogy jóformán semmit sem tudok.

— Ennek örülök — jelentettem ki meggondolatlanul —, ugyanis egy nagy szívességre szeretném megkérni.

— Tessék.

— Szeretném, ha néhány napra szabadságotna a bányából.

— Ez csak rendkívüli esetekben lehetséges.

— Nagyon sürgős elintéznivalóim vannak.

— Miről van szó?

— Fel kell sorolnom?

— Természetesen.

— Először is meg kell kérdeznem Gajdostól, hogy fáj-e neki a sortűz.

— Ezt kitől akarja megkérdezni? A kivégzőosztagtól vagy a halottól?

— Látja, erre nem gondoltam. Valóban nincs kitől megkérdezzem. De van még más dolgom is. Például Tündérrózsával randevút beszéltem meg.

— Hol?

— A helyben és az időpontban még nem egyeztünk meg, de — egyre jobban elbátortalanodtam — ha úgy gondolja, hogy ez . . .

— Igen, úgy gondolom. Mi csak konkrét ügyintézéseket ismerhetünk el, ahol a hely, személy s az időpont is meg van jelölve.

— Van egy olyan is. Az anyám sírja. Nyúlfüllel borítottuk be, s most nem tudom, ki fogja gondozni.

— Ennek utánanéznünk.

Nem is várta meg, hogy mondjak valamit, kiment a tárnából, de hamarosan visszajött.

— Az a sír rendben van. Egy János bácsi nevű öreg kocsis gondozza. Állítólag maga bízta meg ezzel. Csodálkozott is rajta, hogy erről a korábbi megbízásáról elfeledkezett.

— Kis Sándort is fel kell keresni.

— Az akadémikusra gondol?

— Igen. Arra, aki azelőtt az Újjáépítési Hivatalt vezette.

— Jelenleg külföldön tartózkodik, egy fontos tudományos konferenciára utazott.

— Ezt honnan tudja?

— Olvastam az újságban.

— Ezek szerint Kis Sándor azt se tudja, hogy itt vagyok a bányában.

— Bizonyára nem tudja.

— Talán a levelemet se kapta meg, pedig írtam neki.

— Ha ajánlva küldte, akkor a postán reklamálni lehet.

— Miért küldtem volna ajánlva?

— Ebben az esetben nem lehet semmit se tenni.

— Ha magát nézem — pislantottam az új bányamesterre —, olyan érzésem van, mintha kóházban lennék.

— Ezen nem is csodálkozom.
— A köpenye sem szemes, inkább a doki köpenyére hasonlít.
— Nem tudom, melyik dokira gondol, de előre is megtiszteltetésnek veszem az összehasonlítást.

Gúnyt éreztem a hangjában, ezért szerettem volna valamivel megszegényíteni.

— Arra, akinék madárrá változtak a gyíkok, s ezért Hippokratész esküjét is megszegte. Együtt ültem vele, nagyon derék ember volt. Eleinte velem sakkozott, de aztán már csak a besúgóval.

— Kiváló ember lehetett — biccentett a fejével a bányamester —, ha megengedi, most magára hagyom, még a többi tárnában is meg kell tartanom a vizitet.

Nem tartóztathattam, pedig sok mindent akartam tőle kérdezni. A régi bányamesterre már nem is voltam kíváncsi, ennek az újnak a megjelenése teljesen lehűtötte az érdeklődésemet. Még a bábszínházi előadásokról is megfeledkeztem. Legszívesebben utána szaladtam volna, de erről Zsuzsa határozottan lebeszélt.

— Nem szereti, ha utána mászkálnak, ő maga szokott jönni. Holnap alighanem megint ő lesz szolgálatban.

Másnap aztán, amint megjelent a tárnanyílásban, és lámpását a homlokához emelte, izgatottan feléje integettem. Attól féltem, hogy nem vesz észre. A nagy legyíngetéssel véletlenül az egyik csillét is meglöktem, és az dübörögve a bányamester felé gördült.

— Ugorjon el — kiáltottam rá —, agyongyúrja a csille.

Könnyed táncmozdulatokkal megkerülte a csillét. Egyenesen előttem állt meg, és ismét a hallgatócsövét keresgélte a zsebében. Nem akartam, hogy megint úgy kezdődjön a találkozásunk, mint a múltkor.

— A halálon gondolkoztam — mondtam gyorsan, hogy valamivel megelőz-
zem. — Maga is szokott gondolkozni róla?

— Nekem is van humorérzésem — felelte, s ugyanolyan gúnyosan mosolygott, mint amikor a dokiról beszéltem.

— Állítólag mindenki gondolkozik rajta, a temetések mégis olyan különfélék.

— Ezt hogy érti?

— Az anyámnak például nagyon szegényes temetése volt, pedig elég sokáig élt. Mások fiatalabban halnak meg, és mégis sokkal több koszorút kapnak.

— Igen, ilyesmi előfordul.

Láttam, hogy elgondolkozik, ezt a pillanatnyi előnyt igyekeztem kihasználni.

— A koszorúkat a leélt évek után kellene osztogatni, ez igazságosabb lenne.

— Gondolja? — Felém csillantotta a lámpását. — Bevallom, az igazság fogalmán még nem értem rá tűnődni. Az utóbbi időben a hasnyálmirigy rendellenességei foglalkoztatnak.

— Ez azért van, mert állandóan a szénnel törődik.

— Igen, ez lehetséges. — Kissé meghajtotta magát. — De engedje meg, hogy elsősorban azzal foglalkozzam, amit rám bízta. Jelen esetben a testével. Bár el kell ismerjem, hogy a gondolatai sokkal jobban érdekelnek.

Megint a hallgatócsó után kotorászott.

— Ha magát csak az érdekli, hogyan lélegzem, s nem az, hogy miért lélegzem, nem vagyok hajlandó sóhajtani.

— Ahogy gondolja. Ebben az esetben azonban kénytelenek leszünk idehozni az oxigénpalackot.

Még mondott valamit, de ez már együtt bugyborékolta az oxigénpalack sistergésével. Sok-sok virág táncolt a szemem előtt.

(Folytatjuk)